

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

พ.ศ. 2466 เป็นปีที่ภาพยนตร์เกี่ยวกับคนไทยและคนไทยเป็นผู้แสดงได้ถือกำเนิดขึ้นในชื่อ *นางสาวสุวรรณ* เป็นเรื่องราวของความรักต่างฐานะ โดยพระเอกเป็นข้าราชการธรรมดา ได้มีโอกาสช่วยเหลือนางเอกให้รอดพ้นจากการจมน้ำตาย แต่บิดาของนางเอกขัดขวางความรัก ต่อมาความจริงถูกเปิดเผยว่า พระเอกเป็นลูกผู้ดีมีสกุลจากเมืองเหนือ เพราะคุณลุงมาพบว่ามีเสมาทองคำประจำตระกูลของตน บิดาของนางเอกเลยยินยอมให้ลูกสาวแต่งงานด้วย (จำเริญลักษณ์ ณะวังน้อย, 2544)

ถึงวันนี้แม้เวลาจะล่วงเลยมาแล้วกว่า 80 ปี ซึ่งแทบจะไม่มีคนไทยคนไหนในปัจจุบันที่เคยได้ชมภาพยนตร์เรื่อง *นางสาวสุวรรณ* มาก่อน แต่เนื้อเรื่องของภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวกลับเป็นที่คุ้นชินเป็นอย่างดี เพราะเรื่องราวทำนองเดียวกันนี้ได้ถูกสร้างเป็นภาพยนตร์ไทยมากมายนับไม่ถ้วนในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการเปิดเผยความจริงในภายหลังของพระเอกผู้มีชาติตระกูลดีทำให้ได้แต่งงานกับนางเอก หรือการผูกเรื่องให้ได้มีการพบความจริงจากสมบัติติดกายตัวละครบ้าง หรือมีไฟ ฟ้า ปานดำ ปานแดง ดำหน้อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นหลักฐานยืนยัน แล้วตัวละครซึ่งตกทุกข์ได้ยากมายาวนานก็ได้พบกับความสุขในท้ายที่สุด

ด้วยคุณลักษณะดังกล่าวจึงกลายเป็นที่มาของการขนานนามภาพยนตร์ไทยว่า "น้ำเน่า" ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) ได้อธิบายไว้ว่า เข้าใจว่าจะมีความหมายของการไม่ไหลเวียน อยู่ในิ่งเหมือนน้ำที่ถูกขังจนเน่า หรือพูดง่าย ๆ ก็คือ ความไม่เปลี่ยนแปลง ปนอยู่ในคำว่า "น้ำเน่า" นี้ด้วย ซึ่ง บงกช เศวตามร์ (2533) ได้ขยายความเพิ่มเติมว่า หมายถึงความซ้ำซากจำเจ และห่างไกลจากชีวิตจริง ไม่เฉพาะแต่เนื้อเรื่อง กระทั่งชีวิตจิตใจของตัวละครก็ยังมีเปลี่ยนแปลงน้อยมาก

ทั้งนี้ก็สอดคล้องกับ ปีเตอร์ โอล็อกริน (อ้างถึงใน ศิริชัย ศิริกายะ, 2531) แห่งสำนักข่าวเอพี ได้เคยวิจารณ์ไว้ว่า ภาพยนตร์ไทยนั้นเหมือนกันหมดทุกเรื่อง เพราะพระเอกต้องยากจน

นางเอกต้องรวยหรือในทางกลับกัน มีบทบู๊ร้องเพลงลูกทุ่ง และจบลงด้วยความหวานชื่น ภาพยนตร์ไทยมีดาราทูที่เห็นหน้าตาอยู่เสมอเพียง 5 คนเท่านั้น

ประเด็นเรื่องของลักษณะของตัวละครโดยเฉพาะพระเอกและนางเอก ดูเหมือนว่าจะเป็นหัวข้ออันดับต้น ๆ ที่มักจะมีผู้หยิบยกขึ้นมาตำหนิภาพยนตร์ไทยอยู่เนือง ๆ ดังเช่นตัวอย่างที่ วิมลรัตน์ อรุณโรจน์สุริยะ (2540) ได้วิจารณ์ภาพยนตร์ไทยในยุค 16 ม.ม. ไว้ว่า ด้านตัวละครนั้นจะแบ่งออกเป็นสองกลุ่มอย่างชัดเจน ในแบบขาวจัดดำจัด คือกลุ่มละครฝ่ายดีและกลุ่มละครฝ่ายเลว ตัวละครฝ่ายดีจะประกอบไปด้วย พระเอก นางเอก ตัวตลกตามพระ ตามนาง ซึ่งอาจจะเป็นเพื่อน พี่เลี้ยง หรือคนใช้ ส่วนตัวละครฝ่ายเลวซึ่งมักจะเป็นศัตรูของพระเอกนางเอก ก็มีตั้งแต่โจร อั้งพาล นางอิจฉา ดาวยั่ว ฯลฯ แล้วแต่เนื้อเรื่อง ตัวละครเหล่านี้พบได้ในภาพยนตร์ทุกประเภทไม่ว่าจะเป็น ภาพยนตร์บู๊ล้างผลาญ ภาพยนตร์ชีวิตรัทท ภาพยนตร์รักโรแมนติก หรือภาพยนตร์ตลก จะต่างกันก็เพียงความเข้มข้นของตัวละครเท่านั้น

ที่สำคัญ บุคลิกลักษณะตัวละครมักจะมีด้านเดียวและไม่มีพัฒนาการใด ๆ อย่างที่เรียกว่า เป็นบุคลิกแบบ “แบน” กล่าวคือ ถ้าเป็นนางเอกก็มักจะต้องเป็นคนดี ไม่ว่านางอิจฉาหรือตัวละครร้าย ๆ ในเรื่องจะรุ่มรังแกสักเพียงใด ก็จะทำให้ภัยไม่คิดโกรธแค้น ส่วนพระเอกก็จะต้องเก่งไปทุกเรื่อง รอบรู้เล่ห์เหลี่ยมของคนร้ายไม่ว่าจะมาในรูปแบบใด ส่วนตัวร้ายก็ร้ายเต็มที่โดยไม่ต้องมีเหตุผล แต่สุดท้ายแล้วก็ต้องพ่ายแพ้กับความดีของนางเอกหรือความเก่งของพระเอกเสมอ

ส่วนตัวละครตามพระตามนางนั้น นอกจากจะเป็นตัวตลกที่สร้างความสนุกสนานแล้วยังมีหน้าที่พิเศษคอยปกป้องพระเอกนางเอกด้วย หากพระเอกนางเอกตกอยู่ในสถานการณ์ที่เป็นฝ่ายเสียเปรียบ ตัวละครตามพระตามนางเหล่านี้ก็จะออกมาช่วยเหลือให้รอดพ้นได้ในนาทีสุดท้ายหรือไม่เช่นนั้นก็จะเป็นผู้กุมความลับสำคัญที่สามารถช่วยพระเอกนางเอกได้ในตอนจบเช่นกัน

จากคำวิจารณ์ดังกล่าวข้างต้น ทำให้เห็นได้ว่าตัวละครในภาพยนตร์ไทยมีลักษณะ “ตายตัว” ทั้งตัวละครหลักอย่าง พระเอก นางเอก หรือตัวละครรองอย่างอย่างพระรอง ผู้ร้าย หรือนางอิจฉา และแม้กระทั่งตัวละครประกอบอย่าง ตัวตลก ก็ยังมีลักษณะตายตัวด้วยเช่นกัน

พระเอกนางเอกทุกยุคทุกสมัย มันเป็นหลักตายตัวเลยว่า พระเอกต้องหล่อบุคลิกดี เสียดี ทำทางการพูดจาดี นางเอกก็เหมือนกัน ต้องสวย ต้องสง่าหรือนิมนวล พระเอกนางเอกนี่เป็น

ภาพพจน์ที่งดงามประทับใจคนดู พระเอก-นางเอก ต้องสวยและต้องเป็นคนดีทั้งสองฝ่าย อันนี้เป็นของตายตัวเลย (อารีย์ นักดนตรี อ้างถึงใน ชื่นฤดี วัชรเดชะ, 2539)

ซึ่งเมื่อพิจารณาย้อนเวลากลับไปในอดีต ก็คงจะยิ่งพบว่าลักษณะตายตัวของตัวละครในภาพยนตร์ไทยที่เด่นชัดมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในส่วนที่สัมพันธ์กับบุคลิกลักษณะ

“พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอนุสรณ์มงคลการ” ได้เคยตรัสถึงลักษณะของพระเอกในภาพยนตร์ไทยไว้ว่า พระเอกต้องร่างใหญ่สูงสง่าบึกบึนและกล้ามเนื้อมัด ๆ (อ้างถึงใน ศิริชัย ศิริกาเยะ, 2531) ในขณะที่ลักษณะของนางเอกนั้น ภัทราวดี มีชูธน (อ้างถึงใน วันดี สันติวุฒิมณี, 2540) ได้เคยกล่าวไว้ว่า นางเอกในสมัยอดีตต้องสวยมีหน้าอก

ลักษณะที่ตายตัวและเด่นชัดของตัวละครพระเอก นางเอกนี้เอง ทำให้มีผู้เคยสรุปลักษณะของพระเอก นางเอก ในภาพยนตร์ไทยไว้ว่าเป็นลักษณะของสูตรสำเร็จ

เหล่าชายหนุ่มที่จะก้าวขึ้นมาเป็นพระเอก มักจะมาใน “สูตรสำเร็จ” คือ หล่อ ล่ำ กล้ามใหญ่ บึกบึน สมชายชาติศรี อย่าง มิตร ชัยบัญชา, ไชยา สุริยัน, สมบัติ เมทะนี, ลือชัย นฤนาท, ชนะ ศรีอุบล, มานพ อัศวเทพ, ครรชิต ขวัญประชา, ยอดชาย เมฆสุวรรณ, อุเทน บุญยงค์, กรุง ศรีวิไล, สรพงศ์ ชาตรี ส่วนฝ่ายหญิงจะหลากหลายหน่อย ถ้าคุณชอบแบบตัวเล็ก ๆ น่ารัก น่าทะนุถนอม แก่นแก้วและแสงอน ก็ต้องแบบ เพชรา เขาวราชฎ์, ภาวนา ชนะจิต, เนาวรัตน์ ยุกตะนันท์, ปิยะมาศ โมนยะกุล, มยุรา ธนะบุตร หรือจะชอบแบบเซ็กซี่ก็ต้อง อรัญญา นามวงศ์, อมรา อัศวนนท์ หรือแบบสวยสง่า หยิ่ง ทะนง ก็ต้อง พิศมัย วิไลศักดิ์ รวมความแล้วคือ พระเอก-นางเอก ต้องรูปร่างหน้าตาดีไว้ก่อน (เป็นหนึ่งในเดียว, 2535)

กระทั่งถึงปัจจุบันลักษณะตายตัวของตัวละครก็ยังมีปรากฏให้เห็นกันอยู่ ดังเช่นในละครโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อที่มีลักษณะใกล้เคียงกับภาพยนตร์ จากการศึกษาของ สีนียา ไกรวิมล (2545) ซึ่งได้ทำการวิเคราะห์ลักษณะตัวละครในละครโทรทัศน์ที่ได้รับความนิยมช่วงหลังข่าวระหว่างปี พ.ศ. 2535 ถึง พ.ศ. 2544 จำนวน 20 เรื่องพบว่า ตัวละครในทั้ง 20 เรื่องมีลักษณะเป็นแบบตายตัว (Typed Character) คือมองเห็นได้เพียงด้านเดียว มีลักษณะนิสัยตามแบบฉบับของตัวละครที่ใช้กันในบทละครทั่ว ๆ ไป นางเอก พระเอก ผู้ร้ายมีลักษณะคล้าย ๆ กันเป็นสูตรสำเร็จ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะตายตัวของตัวละคร เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับภาพยนตร์ไทยมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง จนอาจจะเรียกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของภาพยนตร์ไทย ซึ่งทำให้ภาพยนตร์ไทยมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากภาพยนตร์ของชาติอื่น ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า ภาพตายตัวของตัวละครต่าง ๆ ในภาพยนตร์ไทยนั้นมีลักษณะอย่างไร และมีการพัฒนาการไปตามยุคสมัยหรือไม่ อย่างไร และลักษณะภาพตายตัวของตัวละครในภาพยนตร์ไทยมีอิทธิพลต่อการสื่อสารกับมวลชนอย่างไร

ปัญหาคำวิจัย

1. ภาพตายตัวของตัวละครต่าง ๆ ในภาพยนตร์ไทยมีลักษณะอย่างไร
2. ปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อภาพตายตัวของตัวละครในภาพยนตร์ไทย
3. ภาพตายตัวมีผลต่อการสื่อสารกับมวลชนอย่างไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อให้ทราบถึงลักษณะของภาพตายตัวของตัวละครต่าง ๆ ในภาพยนตร์ไทย
2. เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อภาพตายตัวของตัวละครในภาพยนตร์ไทย
3. เพื่อให้ทราบถึงผลที่เกิดขึ้นจากภาพตายตัวในแง่การสื่อสารกับมวลชน

ข้อสันนิษฐานในการวิจัย

1. ภาพตายตัวของตัวละครต่าง ๆ ในภาพยนตร์ไทยได้สืบทอดมาจากจารีตการแสดงของไทยในอดีต
2. บุคลิกของผู้คนในสังคม ภาพยนตร์ต่างประเทศ ธุรกิจภาพยนตร์ และผู้ชม มีอิทธิพลต่อภาพตายตัวของตัวละครในภาพยนตร์ไทย
3. ภาพตายตัวเป็นรหัสสารเชิงเส้นเหมือนจริงที่ช่วยให้การสื่อสารของภาพยนตร์กับมวลชนมีความครบถ้วนและสมบูรณ์

นิยามศัพท์

ภาพตายตัว (Stereotype)

หมายถึง ภาพรวมของลักษณะ บุคลิก หรือคุณสมบัติต่าง ๆ ของตัวละครที่ปรากฏให้เห็น ซ้ำแล้วซ้ำเล่าในภาพยนตร์ไทยอย่างต่อเนื่องยาวนาน และได้กลายเป็นภาพตัวแทนของตัวละครประเภทนั้น ๆ ซึ่งอาจแฝงไว้ด้วยนัยยะหรือค่านิยมบางอย่างที่ซ่อนเร้น

ตัวละคร (Characters)

หมายถึง ผู้กระทำและผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำในบทภาพยนตร์หรือบทละคร ในภาพยนตร์ไทยมีการแบ่งประเภทของตัวละครออกเป็นตัวละครหลัก ได้แก่ พระเอก นางเอก ผู้ร้าย ตัวละครรอง ได้แก่ ตัวตามพระ ตัวตามนาง ตัวอิจฉา

ภาพยนตร์ไทย (Thai Films)

หมายถึง ภาพยนตร์ผลิตโดยคนไทย ถ่ายทำในรูปแบบของฟิล์ม และนำออกฉายให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าชมในโรงภาพยนตร์ในประเทศไทย

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกภาพยนตร์ไทยเพื่อมาทำการศึกษา จากภาพยนตร์ที่ออกฉายในช่วงปี พ.ศ. 2500 – 2549 เนื่องจากภาพยนตร์ที่ออกฉายในช่วงเวลาดังกล่าวยังได้รับการเก็บรักษาอยู่ในสภาพค่อนข้างดี และยังสามารถหาชมได้ในปัจจุบัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับอิทธิพลของภาพตายตัวในแขนงวิชาด้านสื่อสารมวลชน
2. เพื่อนำความรู้ในเรื่องภาพตายตัวของตัวละครในภาพยนตร์ไทยไปปรับใช้กับงานสื่อสารมวลชนแขนงอื่น ๆ โดยเฉพาะสื่อใหม่ (New Media) ที่เพิ่งเกิดขึ้นและที่จะตามมาในอนาคต